

ONDERZOEK

EEN RONDVRAAG BIJ KINDEREN NAAR KENNIS, ATTITUDE EN GEDRAG OP TANDHEELKUNDIG TERREIN

I. RESULTATEN

H. H. TAN
G. TER HORST, psychologe
Y. M. DEKKING, psychologe

*Uit de vakgroep Sociale Tandheelkunde
van de Universiteit van Amsterdam.
Voorzitter: G. Moltzer.*

Trefwoorden: Sociale tandheelkunde – Gedragwetenschappen – T.G.V.O.

Inleiding

Bij de preventie van tand- en mondziekten wordt veel aandacht, energie, tijd en geld besteed aan Tandheelkundige Gezondheidsvoorlichting en Opvoeding (T.G.V.O.). Het doel van T.G.V.O. is mensen ertoe te brengen door eigen streven en handelingen de mondgezondheid in stand te houden of te herstellen (W.H.O., 1974). Evaluatie van voorlichtingsactiviteiten geschiedt meestal door het bepalen van het effect ervan op de prevalentie of ontwikkeling van de ziekten en/of door het bepalen van het effect op kennis, attitude en gedrag door middel van een vragenlijst.

Over de kennis, de attitude en het gedrag van kinderen zijn slechts enkele Nederlandse onderzoeken beschikbaar. Birman (1960) hield een enquête onder 60.000 kinderen van 6-14 jaar over het tandenpoets- en snoepgedrag. Hij constateerde dat 30% van de kinderen dagelijks de tanden poetst en dat 47% een snoepje of een koekje krijgt voor het slapen gaan. De Stichting Goed Gebit (Aktie Goed Gebit, 1974) heeft in Amsterdam een vragenlijst aan twaalfjarigen voorgelegd. Uit de resultaten van dit onderzoek blijkt dat de kinderen goed op de hoogte zijn van de rol van snoep bij het ontstaan van tandbederf. Tevens beweert 82.5% minstens éénmaal per dag de tanden te borstelen. Over de voorlichtingscampagne in Ede schrijven Klunkert en Nijstad (1976) dat er weinig overtuigende resultaten zijn. Verder geven de auteurs nauwelijks informa-

tie over de kennis, de attitude en het gedrag van de kinderen. Tijnstra (1980) meldt dat van de 14-15-jarige kinderen in Leeuwarden 5% nooit snoept, 48% goede poetsgewoonten heeft en 61% nooit fluoridetandpasta of -tabletten gebruikt.

In het project Abcoude (Tan et al., 1976) werd in 1973 een pakket preventieve maatregelen ingevoerd, waaronder T.G.V.O. Om het effect van deze voorlichting op kennis, attitude en gedrag bij kinderen na te gaan, werd een vragenlijst voorgelegd aan zesdeklassers uit drie voorsteden van Amsterdam (Abcoude, Uitgeest, Landsmeer). Dit artikel bespreekt de resultaten van deze rondvraag bij de totale groep kinderen die heeft deelgenomen. De vergelijking tussen de drie plaatsen zal apart worden gepubliceerd.

Aangezien de resultaten van een enquête mede afhankelijk zijn van de gebruikte vragenlijst, is het nodig de belangrijkste karakteristieken daarvan te onderzoeken. In een vervolgartikel wordt de analyse van de vragenlijst behandeld.

Materiaal en methode

Een eerste versie van de vragenlijst werd voorgelegd aan 12-jarige kinderen in een buurthuis in Amsterdam, teneinde de formulering van vragen en geprecodeerde antwoorden op hun begrijpelijkheid te controleren.

Vervolgens werd de definitieve vragenlijst samengesteld. De vragenlijst bestaat uit meerkeuze vragen en één vrij-eindigende vraag over onderwerpen die in de voorlichting aan de orde kwamen. Er zijn 13 kennisvragen, 11 attitudevragen en 9 vragen over

Samenvatting:

In mei 1979 werd een vragenlijst naar kennis, attitude en gedrag op tandheelkundig terrein voorgelegd aan kinderen uit de zesde klas van de basisscholen in drie voorsteden van Amsterdam (n=399). Over het algemeen blijken de kinderen een goede kennis en een positieve attitude te hebben. De minste kennis hebben de kinderen over bloedend tandvlees en plaque. Ongeveer tweederde van de kinderen eet een paar keer per dag zoet snoep; ruim de helft zegt geen fluoridetabletten te gebruiken en iets zoets op de verjaardag uit te delen. Bijna de helft van de kinderen vergeet wel eens de tanden te poetsen.

het gedrag. Tevens werd naar een aantal demografische gegevens geïnformeerd. In mei 1979 werd de vragenlijst klassikaal aan de kinderen van de zesde klassen in Abcoude, Landsmeer en Uitgeest voorgelegd. Onder supervisie van de enquêteur (HHT) en van de klasseleraar werden de vragenlijsten zelfstandig ingevuld. In totaal waren 399 kinderen aanwezig op de dagen dat de enquête werd afgenomen. De gegevens werden machinaal verwerkt met behulp van een SPSS-programma (Statistical Package for the Social Sciences; Nie et al., 1975).

Resultaten

In de tabellen I, II en III wordt de exacte formulering van de gestelde vragen en de daarbij behorende antwoorden gegeven. Hieronder worden de resultaten per categorie vragen besproken.

Kennis

Uit tabel I blijkt dat bij veel kennisvragen (nr. 4, 12, 15, 18, 20, 22, 32) een groot percentage kinderen het juiste antwoord gaf. De betekenis van het bloeden van tandvlees bij het tanden borstelen (vraag 27) en van het woord 'tandplak' (vraag 8) zijn het minst bekend. De vraag naar het beste type tandenborstel (nr. 10) werd door 65% goed beantwoord. Op vragen over fluoridetabletten (nr. 7, 13 en 34) gaf 65% tot 70% van de kinderen het juiste antwoord.

Attitude

In het algemeen gaven de respondenten op de attitudevragen positieve antwoorden (tabel II). Alleen over het verbod op snoepen (vraag 33) en het zich onthouden van zoet-snoepractaties in de klas bij verjaardagen (vraag 9), zijn de kinderen niet zo te spreken.

Tabel I. De antwoorden (in procenten) die de respondenten gaven op de kennisvragen.

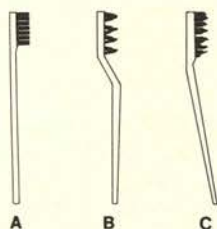
Vraagnr., vraag en antwoordcategorieën	(%)

4. Is het beter om tandpasta met fluoride te gebruiken dan tandpasta zonder fluoride?	
ja	84.2
nee	1.0
maakt niets uit	2.8
weet ik niet	12.0

7. Hoe kan je je tanden sterker maken?	
met fluoride-tabletjes	66.0
met kalk-tabletjes	7.9
met vitamine-tabletjes	2.0
weet ik niet	24.1

8. Tandplak is een ander woord voor:	
een wit laagje bacteriën op je tanden	58.3
tandsteen	7.0
lelijke bruine tanden	6.8
weet ik niet	27.9

10. Welke tandenborstel is de beste?	

A	65.3
B	24.1
C	2.0
weet ik niet	8.5

12. Ben-Ti is een soort:	
dropje	95.7
koekje	0.5
ijsje	—
weet ik niet	3.8

13. Fluoridetabletjes moet je:	
kauwen of erop zuigen	70.4
direct inslikken	1.3
in een glas water oplossen en dan opdrinken	5.8
weet ik niet	22.6

15. Wat is het slechtst voor je gebit?	
een lollie	99.2
een peer	—
een stukje kaas	—
weet ik niet	0.8

18. Hoe komen er gaatjes in je tanden en kiezen?	
doordat je veel zoet eet	95.2
doordat je slechte tanden erft	1.0
doordat je veel duimzuigt	0.3
weet ik niet	3.5

20. Hoe vaak moet je minstens je tanden poetsen?	
twee keer per dag	87.7
één keer per dag	12.0
één keer per week	—
weet ik niet	0.3

22. Wat is beter voor je tanden?	
een stukje worst	97.0
een stukje cake	0.5
een zuurtje	1.5
weet ik niet	1.0

27. Als je tandvles vaak bloedt bij het poetsen:	
dan is je tandvles ziek	46.2
dan is er niets aan de hand	14.6
dan is je tandvles gezond	11.6
ik weet niet wat er dan aan de hand is	27.6

32. Hoe vaak moet je je tanden door de tandarts laten nakijken?	
één keer per halfjaar	95.7
één keer per jaar	2.0
één keer per twee jaar	—
weet ik niet	2.3

34. Welke kleur hebben fluoridetabletjes?	
wit	64.9
geel	2.3
oranje	8.3
weet ik niet	24.5

Gedrag

Wat het gedrag aangaat zijn de antwoorden het ongunstigst over het gebruik van fluoridetabletten (vraag 25), het snoepen (vraag 28) en het uitdelen van zoete eet- of drankwaren op de verjaardag (vraag 35). Daarnaast zegt bijna de helft van de ondervraagde kinderen wel eens te vergeten de tanden te poetsen (tabel III).

Discussie

Kennis

De kennis van de ondervraagde kinderen is betrekkelijk goed (tabel I). Bij vergelijking van onze resultaten met die van Tijnstra (1980) valt op dat 14-

jarigen uit Leeuwarden een geringere kennis hebben over de oorzaken van tandbederf en het bloeden van tandvles. Tijnstra (1980) vond dat 36% van de kinderen het ermee eens is dat de belangrijkste oorzaak van cariës kalkgebrek is en dat 12% instemt met de uitspraak dat erfelijkheid de voornaamste oorzaak is; 64% denkt dat bloedend tandvles van te veel poetsen met een harde borstel komt of weet de oorzaak niet. In ons onderzoek denkt slechts 1% dat erfelijkheid cariës veroorzaakt (vraag 18) en denkt 8% dat het gebit met kalktabletten te versterken is (vraag 7); 46% acht bloedend tandvles ziek, terwijl 54% hier een foutief antwoord gaf (vraag 27). Onze resultaten komen, wat de kennis betreft, beter overeen met die van de Stichting Goed Gebit (Aktie Goed Gebit, 1974), waaruit blijkt dat 12-jarige Amsterdamse kinderen redelijk goed op de hoogte zijn van de rol van snoep bij het ontstaan van tandbederf.

Attitude

In ons onderzoek is de attitude met betrekking tot het snoepen minder gunstig dan ten opzichte van andere onderwerpen. Dit is echter niet zo verwonderlijk aangezien het snoepen, naast de prettige sensatie, sterk verweven is met allerlei positief gepercipieerde waarden als beloning, verwennen, verjaardagen, Sinterklaas. Bovendien raakt een snoeprestrictie ten behoeve van het behoud van het gebit directer de leefwereld van een kind dan bijvoorbeeld de problemen rond het dragen van een kunstgebit in de toekomst. Overigens is de in het algemeen positieve attitude van de kinderen in overeenstemming met de resultaten van Tijnstra (1980).

Gedrag

In ons onderzoek zegt 66.3% van de kinderen dat zij twee keer per dag of vaker poetsen. Dit is gunstiger dan de percentages ($\pm 55-58\%$) die worden vermeld in andere onderzoeken (Aktie Goed Gebit, 1974; Brinkman-Engels en Tijnstra, 1977; Tijnstra, 1980). Bijna de helft van de kinderen (45,9%)

Tabel II. De antwoorden (in procenten) die de respondenten gaven op de attitudevragen.

Vraagnr., vraag en antwoordcategorieën	(%)
2. Hoe vind je het om naar de tandarts te gaan?	
dat vind ik heel erg	3.3
dat vind ik vervelend	33.9
dat vind ik niet erg	62.8
5. Hoe vind je het als je later veel vullingen in je kiezen zou hebben?	
dat vind ik niet zo erg	11.1
dat kan me niet veel schelen	2.8
dat vind ik jammer	86.1
9. Wat vind je ervan als erop verjaardagen geen zoet snoep in de klas wordt uitgedeeld?	
dat vind ik stom	7.8
dat kan me niets schelen	51.8
dat vind ik beter	40.5
11. Hoe vind je het als er later kiezen bij je getrokken moeten worden?	
dat kan me niets schelen	3.0
dat vind ik wel een beetje zonde	26.3
dat vind ik zonde	70.7
14. Hoe belangrijk vind je het om een goed gebit te hebben?	
dat kan me niets schelen	—
niet zo belangrijk	2.3
belangrijk	97.7

16. Vind je het *nodig* om je tanden door de tandarts te laten nakijken?

ik vind het helemaal niet nodig	—
ik vind het niet zo nodig	3.3
ja, dat vind ik nodig	96.7

19. Hoe vind je het om elke avond je tanden te moeten poetsen?

dat vind ik onzin	1.3
dat vind ik niet zo belangrijk	1.6
dat vind ik nodig	97.1

23. Hoe zou je het vinden om later een kunstgebit te dragen?

dat kan me niets schelen	3.1
een beetje erg	25.1
heel erg	71.8

29. Hoe vind je het om schone tanden te hebben?

kan me niets schelen	0.3
niet zo belangrijk	5.0
belangrijk	94.7

30. Zou je er later op letten dat je eigen kinderen hun tanden poetsen?

nee, dat zal ik niet doen	—
dat weet ik nog niet	8.4
ja, dat zal ik zeker doen	91.6

33. Hoe zou je het vinden als je niet meer mag snoepen, omdat dat beter is voor je gebit?

dat zou ik heel erg vinden	4.0
dat zou ik wel jammer vinden	58.6
dat zou ik helemaal niet erg vinden	37.3

Tabel III. De antwoorden (in procenten) die de respondenten gaven op de gedragsvragen.

Vraagnr., vraag en antwoordcategorieën	(%)
1. Heb je een eigen tandenborstel?	
ja	97.7
nee	2.3
3. Vergeet je wel eens je tanden te poetsen?	
bijna nooit	51.1
dat vergeet ik weleens	45.3
dat vergeet ik heel vaak	3.6
6. Hoe vaak ga je naar de tandarts om je gebit te laten nakijken?	
ik ga elk jaar	4.1
ik ga elk halfjaar	95.2
ik ga bijna nooit	0.8
17. Als je je tanden poetst, gebruik je dan tandpasta?	
ja	99.2
nee	0.8
24. Hoe vaak poets je je tanden?	
nooit	0.0
één keer per week	2.0
één keer per dag	25.8
twee keer per dag	54.6
drie keer per dag	17.6
25. Gebruik je fluoridetabjetjes?	
ik gebruik ze nooit	56.0
ja, ik gebruik ze elke dag	16.3
ja, maar niet elke dag	27.7
28. Eet je vaak zoet snoep?	
ik eet bijna nooit zoet snoep	29.7
ik eet een paar keer per dag zoet snoep	69.2
ik eet de hele dag door zoet snoep	1.0
31. Als je tandpasta gebruikt, zit er fluoride in je tandpasta?	
dat weet ik niet	—
er zit fluoride in	92.8
er zit geen fluoride in	7.2
35. Wat heb je op jouw verjaardag uitgedeeld?	
zoete eet- of drinkwaren	53.2
geen zoete eet- of drinkwaren	44.9
diversen	0.3
niets	1.6

zegt dat zij het tanden borstelen wel eens overslaan. Ook Brinkman-Engels en Tijmstra (1977) vonden in Groningen, Delfzijl en Appingedam dat een hoog percentage (57%) het poetsen wel eens overslaat. Het percentage kinderen uit ons onderzoek dat beweert nooit te snoepen (30%) is veel hoger dan de 9% in Leeuwarden (Tijmstra, 1980).

Birman (1960) vond dat 10% van de kinderen nooit de tanden poetst, 50% slechts af en toe en maar 30% dagelijks. Tevens bleek 13.5% geen eigen tandenborstel te bezitten. Van de in 1959 onderzochte kinderen ging 10% nooit naar de tandarts en kreeg 47% voor het naar bed gaan nog een snoepje of een koekje. Vergelijken wij de resultaten van ons onderzoek met die van

Birman (1960) dan is de situatie met betrekking tot het poetsgedrag, het tandartsbezoek en het snoepgedrag beter. Het is redelijk te veronderstellen dat de verbeterde situatie een verdienste is van de in de laatste twee decennia gegeven TGVO. Dat er twee decennia zijn verlopen voordat men een aanwijzing vindt over verandering van gedrag is niet vreemd als men zich realiseert dat gedragsveranderingen zich slechts langzaam voltrekken en er vele hardnekkige barrières te overwinnen zijn. Bovendien hebben onderzoeken over dit onderwerp zeventien jaar na dat van Birman (1960) weer plaatsgevonden. Overigens zij opgemerkt, dat de verschillen die bij vergelijking met resultaten van andere studies worden gevonden, mede een gevolg kun-

nen zijn van de formuleringen van de vragen.

Algemeen

In hoeverre de antwoorden op de gedragsvragen het ware gedrag reflecteren is moeilijk te zeggen. Bij onderwerpen waar een juiste kennis ontbreekt speelt het probleem van sociaal-wenselijke antwoorden een kleinere rol, omdat kennis hiervoor een noodzakelijke voorwaarde is.

Kalsbeek (1972) presenteerde een lijst met verschillende soorten consumpties – zoete en niet-zoete door elkaar – aan recruten en vroeg hen hoe vaak zij een consumptie gebruikten. Een jaar later presenteerde hij dezelfde lijst met consumpties en vroeg naar de schadelijkheid voor het gebit. Kalsbeek (1972) meldt: 'Aannemelijk zou zijn dat bij een grotere bekendheid van de schadelijkheid van bepaalde stoffen, de militair minder geneigd zou zijn te vermelden dat hij deze stoffen gebruikte. Bij een vergelijking van de antwoorden bleek dit voor deze 109 recruten niet het geval te zijn'. Kennis over de schadelijkheid voor het gebit en de wetenschap dat het om een tandheelkundig onderzoek gaat, hoeft bij recruten kennelijk niet te leiden tot sociaal-wenselijke antwoorden bij vragen naar het gedrag. Ook Tijnstra (1980) die de neiging tot het geven van sociaal-wenselijke antwoorden onderzocht door kinderen en hun moeders drie uitspraken voor te leggen, waarvan uit eerder onderzoek was gebleken dat deze vragen informatie geven over de neiging sociaal-wenselijk te antwoorden, vond bij beide groepen slechts een geringe samenhang tussen de neiging sociaal-wenselijk te antwoorden en het beantwoorden van de vragen naar tandheelkundig gedrag.

Wel bleken moeders een positiever beeld te geven van het gedrag van hun kinderen dan de kinderen zelf.

De betrekkelijk ongunstige antwoorden in ons onderzoek op de vragen over het gebruik van fluoridetabletten en het snoepen komen overeen met de antwoorden over dezelfde onderwerpen bij de kennis- en attitudevragen. Daarnaast is de kennis over bloedend tandvlees en plaque het geringst en vergeten veel kinderen wel eens de tanden te poetsen. Gezien deze resultaten verdient het aanbeveling om bij het geven van TGVO meer nadruk te leggen op onderwerpen als gingivitis, plaque, fluoridetabletten, de relatie tussen de frequentie van suikerconsumptie en cariës en op het belang van de continuïteit bij de gebitsverzorging.

Dankbetuiging

De auteurs willen hun erkentelijkheid betuigen aan alle kinderen en onderwijzers voor hun medewerking aan de enquête, aan Drs. E. Opperdoes en C. J. Warmer voor hun hulp bij de statistische gegevensverwerking en Mw. E. J. Knies voor haar steun bij de secretariële werkzaamheden.

Summary:

Title: A questionnaire on dental knowledge, attitude and behavior. I. Results.

In May 1979 a questionnaire on dental knowledge, attitude and behavior was presented to 399 children in the sixth grade of the primary schools in three suburban villages around the city of Amsterdam. In general, the children show a good knowledge of and a positive attitude towards dental items. The least knowledge was on bleeding gingiva and plaque.

About two third of the children eat sweets a few times a day; over half of the respondents say that

fluoridetablets are not used and that sweet consumptions are offered as a treat on their birthdays. Almost half of the children report that they sometimes forget to brush their teeth.

Literatuur:

1. *Aktie Goed Gebit* (1974): Onderzoek onder 12-jarige Amsterdammertjes in het kader van *Aktie Goed Gebit*. Buro Kodeer, Amstelveen.
2. *Brinkman-Engels, M., Tijnstra, Tj.* (1977): De samenhang tussen de gebitsgezondheid en enkele sociaal-wetenschappelijke variabelen. *Ned Tijdschr Tandheelkd* 84: 100-106.
3. *Birman, O.* (1960): Een enquête over mondhygiëne bij schoolkinderen. Mededelingen Medinos-Prodent-Research. No. 18, Amersfoort.
4. *Kalsbeek, H.* (1972): Schooltandverzorging. Een sociaal-tandheelkundig onderzoek bij recruten. Proefschrift. Bonder-offset N.V., Rotterdam. P. 92.
5. *Klinkert, L. M., Nijstand, J.* (1976): III. Het onderzoek naar het effect van de voorlichtingscampagne 'Akte Gezond Gebit' te Ede. *Ned Tijdschr Tandheelkd* 83: 69-78.
6. *Nie, N. H., Hadlai Hull, C., Jenkins, J. G., Steinbrenner, K., Bent, D. H.* (1975): *Statistical Package for the Social Sciences*. Second edition. MacGraw Hill, New York.
7. *Tan, H. H., Crielaers, P. J. A., Moltzer, G., Theunissen, B. A. H. M.* (1976): Het project Abcoude: een veldexperiment met verschillende vormen van tandheelkundige dienstverlening. *Ned Tijdschr Tandheelkd* 83: 472-480.
8. *Tijnstra, Tj.* (1980): Sociologie en tandheelkunde. Resultaten van een gecombineerd sociaal-wetenschappelijk en tandheelkundig onderzoek. Proefschrift. Wolters-Noordhoff, Groningen.
9. *World Health Organization* (1974): *Health Education: a programme review*. W.H.O. Offset Publication No. 7, Geneva.

Januari 1981.

Louwesweg 1,
1066 EA Amsterdam.